

Preken met passie voor Christus

Over de spiritualiteit van de predikant

door dr. Jos Douma

De predikant en zijn spiritualiteit, dat is het onderwerp voor dit artikel. Ik heb het geschreven als een onderdeel van mijn gedachtenvorming over christocentrische prediking. Daaronder versta ik een prediking waarin van begin tot eind Jezus Christus centraal staat, die het Woord van God is. Dat kan een tegenstelling lijken. Als de Persoon van Christus centraal moet staan, waarom dan aandacht voor de persoon van de predikant? Is hij niet vooral de dienaar van het Woord die zoveel mogelijk achter zijn boodschap en achter zijn Zender moet verdwijnen?

Getuige

Tegen de achtergrond van deze vragen heb ik in mijn dissertatie *Veni Creator Spiritus. De meditatie en het preekproces* een pleidooi gevoerd om in de bezinning op de prediking ook nadrukkelijk de persoon van de predikant in beeld te brengen. Allereerst omdat iedereen uit ervaring weet dat het er toe doet wie er op de kansel staat: de persoon van de prediker speelt hoe dan ook een belangrijke rol in de concrete praktijk van de prediking. Maar ook omdat het goed zou zijn om naast bijbelse woorden als 'dienaar', 'heraut', 'evangelist' en 'leraar' de bijbelse uitdrukking 'getuige' een eigen plek te geven in de bezinning.

Daarover schreef ik in mijn dissertatie (blz. 193): 'De predikant is als getuige geroepen om vanuit een existentiële betrokkenheid, die uitkomt in het kennen van God, het navolgen van Christus en het wandelen door de Geest, het Woord van God zo te spreken dat het een levenwekkend Woord is, een Woord dat verandering teweegbrengt. Natuurlijk is de Geest van God niet afhankelijk van de spiritualiteit van de predikant als getuige. Maar het is evenzeer waar dat een gebrek aan spiritualiteit bij de predikant de levende verkondiging in de weg staat.'

Gemeente

Wat ik daar verder over schreef, roept wel eens de vraag op of er niet te veel nadruk wordt gelegd op de spiritualiteit van de predikant. Wordt hij niet overvraagd als van hem een geloofsbeleving wordt gevraagd die wordt gekenmerkt door heelheid en door een authentiek leven uit de Bron?

Voordat ik daar nu verder iets over zeg lijkt het me wel belangrijk om een onderscheid te maken tussen de roeping van de predikant en de roeping van de gemeente als het gaat om de prediking. Ik begin bij de gemeente. Van de gemeente wordt gevraagd dat zij de man op de kansel aanvaardt als wat hij is: een dienaar van Christus. Paulus is daar in 1 Korintiërs 4 vers 1 heel duidelijk over: 'Zo moet men ons beschouwen: als dienaren van Christus, aan wie het beheer van de geheimenissen is toevertrouwd.' Dat is de roeping van de gemeente die luistert naar de verkondiging. Een predikant mag niet worden afgebrand omdat hij niet spiritueel of authentiek genoeg zou zijn. De predikant is dienaar van Christus, en er is maar Eén die oordeelt, en dat is de Here zelf (1 Korintiërs 4:3).

Ook in het gereformeerde bevestigingsformulier voor dienaren van het Woord wordt de gemeente op deze toonhoogte aangesproken: 'Denkt eraan, dat God zelf u door hem aanspreekt. Neemt daarom de woorden, die hij naar de Schrift tot u spreekt, met blijdschap aan. Ontvangt deze dienaar met vreugde, want liefelijk zijn de voeten van hen die een goed boodschap brengen.' Dat is dus de roeping van de gemeente; de predikant ontvangen als dienaar van Christus.

'Heb Christus lief'

Ook de predikant wordt in datzelfde formulier aangesproken op zijn roeping: 'Zie daarom toe op uzelf. Wees een voorbeeld voor de gelovigen in woord, in wandel, in liefde, in geloof en in reinheid. Heb Christus lief (...).' Hier wordt verwezen naar 1 Timoteüs 4 waar ook nog deze oproep staat: 'Oefen u in de godsvrucht' (vers 7b).

Op basis hiervan is het voluit verantwoord om in de homiletische bezinning ook nadrukkelijk aandacht te vragen voor de persoon van de predikant en voor zijn spiritualiteit. God heeft ervoor gekozen om door mensen, die door hem zijn geroepen en door Christus zijn gegrepen, zijn Woord tot klinken te brengen in de levens van de gemeenteleden (Romeinen 10:14-15).

In het volgende wil ik daar opnieuw iets over schrijven. Nu, meer dan in mijn proefschrift, vanuit Christus. Hoewel ook daar de betrokkenheid op Christus al helder onder woorden is gebracht in bijvoorbeeld deze passage (blz. 194): 'Spiritualiteit is, ook voor de predikant, een dynamisch proces, een levend gebeuren waarin beurtelings sprake is van vreugde en aanvechting, van volheid en leegte, van toppen en dalen. Centraal in dat proces staat de omvorming, het veranderd worden naar het beeld van Christus zodat Christus gestalte in hem krijgt.'

Passie voor Christus

Passie voor Christus. Op die noemer zou ik de spiritualiteit van de predikant willen brengen. Daarbij staat me vooral het beeld van Paulus voor ogen. In zijn geloofsleven staat Christus centraal. En daar spreekt hij ook over. Heel in het bijzonder in Filippenzen 3 vers 7 en 8: 'Alles wat mij winst was, heb ik om Christus' wil schade geacht. Voorzeker, ik acht zelfs alles schade omdat de kennis van Christus Jezus, mijn Here, dat alles te boven gaat. Om zijnentwil heb ik dit alles prijsgegeven en houd het voor vuilnis, opdat ik Christus moge winnen.' Voor Paulus is er niets mooiers, niets kostbaarders, niets waar hij meer enthousiast voor kan zijn dan het kennen van Christus.

In Filippenzen 3 vers 12 wordt dat opnieuw duidelijk: 'Ik jaag ernaar (naar het kennen van Christus in zijn lijden en opstanding) of ik het ook grijpen mocht, omdat ik ook door Christus Jezus gegrepen ben.' Gegrepen door Christus. Dat stempelt Paulus' spiritualiteit als verkondiger van het evangelie. Daarin zit dus een sterke gedrevenheid: Paulus is enthousiast voor zijn Heer. Christus is alles voor hem (Kolossenzen 3:11).

Als prediker van het evangelie wil ik me graag spiegelen aan deze Paulus. Zijn liefde voor de Opgestane Gekruisigde, zijn rotsvaste geloof in de Zoon van God maakt hem krachtig in de evangelieverkondiging: 'Ik vermag alle dingen in Hem, die mij kracht geeft' (Filippenzen 4:13).

Lijden met Christus

In het woord 'passie' zit nog een betekenisaspect dat van groot belang is voor de spiritualiteit van de prediking. Passie staat namelijk niet alleen voor hartstochtelijkheid, maar ook voor lijden. De verkondiger van het evangelie volgt een gekruisigde Heer. Dat betekent dat tegenstand en aanvechting niet uit zullen blijven. Paulus wist ervan mee te praten. Het Woord van Christus is in zijn leven voluit werkelijkheid geworden: 'Indien iemand achter Mij wil komen, die verloochene zichzelf en neme zijn kruis op en volge Mij' (Matteüs 16:24).

Als de spiritualiteit van de predikant werkelijk christocentrisch is, dan staat er middenin zijn leven dat kruis. Discipelen van Christus, verkondigers van zijn Woord, staan niet boven hun Meester: 'het is genoeg voor de discipel te worden als zijn meester' (Matteüs 10:25). Christus volgen als dienaar van zijn Woord brengt je in de aanvechting.

Aanvechting

Deze thematiek van de aanvechting heb ik ook in mijn dissertatie vrij uitgebreid aan de orde gesteld (blz. 216): 'De aanvechting is ervoor om de predikant zijn leven lang het geheimenis te leren verstaan dat Gods kracht in zwakheid wordt volbracht.' Het gevaar bestaat om alleen in positieve bewoordingen te spreken over de spiritualiteit van de predikant, in termen van heilheid en integratie, authenticiteit en bevlogenheid. De spiritualiteit van de predikant die intens leeft met Christus zal ook, en wellicht vooral, worden gestempeld door het kruis.

Samen met de gemeente waar de predikant het Woord van Christus verkondigt, moet hij leven onder het kruis waaraan Jezus Christus stierf, niet alleen voor de zonden van de gemeenteleden maar ook voor die van hemzelf.

Bonhoeffer

De theoloog Dietrich Bonhoeffer schrijft ergens, zich richtend tot predikanten: 'Het komt er op aan, of we ons dagelijks tot het beeld van de gekruisigde Christus zelf richten en ons tot bekering laten roepen. Waar het Woord om zo te zeggen onmiddellijk van het kruis van Jezus Christus zelf komt, waar Christus ons zo tegenwoordig is, dat Hij zelf ons Woord spreekt, daar alleen kan het vreselijke gevaar van de geestelijke praatzucht verbannen worden.' In dat verband roept hij verkondigers van het evangelie op om dagelijks de persoonlijke omgang met de gekruisigde Christus te zoeken.

Daar gaat het om. Een predikant die 'gids naar Jezus' wil zijn, zal de persoonlijke omgang met de levende Gekruisigde moeten kennen. 'Heb Christus lief' zegt het bevestigingsformulier voor dienaren van het Woord. Liefde en passie gaan samen op. Liefde maakt enthousiast. Liefde doet ook zeer. Die beide kanten van de passie voor Christus zijn essentieel voor de spiritualiteit van de predikant.

Luthers drieslag

Al eerder heb ik ook aandacht gevraagd voor een drieslag van Luther. Het is een drieslag die voor hem de theoloog typeert en die ik graag wil gebruiken als een krachtige typering van de spiritualiteit van de predikant. In het Latijn luidt die drieslag zo: oratio - meditatio - tentatio. Hetgeen vertaald wil zeggen: gebed - meditatie - aanvechting. Ik vraag er nu weer kort aandacht voor, maar dan meer vanuit Jezus Christus.

Gebed

'Here, leer ons bidden' (Lukas 11:1). Dat was de brandende vraag waarmee de discipelen van Jezus naar hun Meester kwamen. Het moet ook de vraag zijn van elke predikant: 'Here, leer mij bidden.' De biddende omgang met de Vader van Jezus Christus is zo intens belangrijk voor verkondigers van het evangelie. En alleen Jezus zelf kan je leren om te bidden. Zonder ophouden (1 Tessaloniëzen 5:17). Wat gemeenten nodig hebben, dat zijn predikanten die bidden.

Meditatie

'Mijn woorden moeten in u blijven' (Johannes 15:7). Daar gaat het om in de meditatie. Mediteren is: je concentreren op de woorden waarmee Christus zelf je aanspreekt; die woorden indrinken, overwegen, om-en-om leggen in je hart. Daarom is de meditatieve omgang met de Schriften ook zo belangrijk als stap en als dimensie in de preekvoorbereiding. De predikant is maar niet een doorgeefluik. Hij is geroepen om in de gemeenschap met Christus te luisteren naar het Woord dat de Geest tot de gemeente, en dus ook tot hem, spreekt. Dat is de essentie van de meditatie: dat de predikant zelf wordt aangeraakt en aangesproken door het Woord van Christus dat hij in de verkondiging door mag geven aan de gemeente. Deze meditatie, of het nu aan het begin van de preekvoorbereiding gebeurt of daarmee verweven is, wordt door de genade van de Geest de bron voor een verkondiging die harten raakt en in vuur en vlam zet voor de levende Heer.

Aanvechting

Het kwam hierboven al aan de orde: ook de aanvechting vormt een wezenlijk en onmisbaar bestanddeel van de spiritualiteit van de predikant die zich een discipel van Christus weet. Gemeenschap met Christus is iets ongelooflijk dieps en bijzonders: met Hem verbonden zijn, dat is alles, dat is het einde. Maar diezelfde gemeenschap zal ook altijd 'gemeenschap aan het lijden' van Jezus zijn (Filippenzen 3:10). Op alle mogelijke manieren zal de duivel mensen die Christus hartelijk volgen proberen te tackelen. Predikant zijn in de naam van Christus betekent dat je een geestelijke strijd moet voeren en dat je die strijd niet uit de weg mag gaan. Maar 'in Christus, die ons liefheeft, zijn we meer dan overwinnaars' (Romeinen 8:37).

Passie en missie

Aan één aspect wil ik nu nog aandacht besteden. Wie geroepen is om Christus te preken, heeft een missie. Dat is een eigentijds woord met heel oude papieren. In de afgelopen jaren is naar mijn indruk het ambtsbesef bij zowel gemeenteleden als predikanten sterk onder druk komen te staan. Dat heeft alles te maken met een cultuur waarin gezag een vies woord is geworden, en ambt dus ook. Zelf heb ik daar logischerwijs ook een klap van mee gekregen: in mijn dissertatie speelt deze thematiek dan ook maar een zeer beperkte rol. Toch lijkt het me heel belangrijk om in een (kerkelijke) cultuur waarin vooral authenticiteit en persoonlijkheid (terecht) enorm belangrijk zijn geworden, ook weer aandacht te vragen voor noties als ambt en roeping.

Er staat op de preekstoel een man met een missie. Zo behoren predikanten zichzelf te zien. Zo hoort de gemeente de predikant op de kansel te zien. Een man met een missie: Christus verkondigen, roepen tot de gemeenschap met Hem, in de kracht van de Geest de Stem van Christus hoorbaar maken in mensenlevens.

Daar is, naar mijn stellige overtuiging, ook heel veel (Geestelijke) vraag naar: er is honger naar een meer bewust beleven van de verbondenheid met Jezus. Tegelijk zal de verkondiging van Christus ook verzet oproepen. Sommige deuren waarop Christus klopt, blijven hermetisch gesloten: 'Verboden toegang voor Jezus.' Dat kan veel strijd met zich meebrengen, maar het hoort erbij. De prediking van Christus brengt ook scheiding aan. Hij zegt het zelf (Matteüs 10:34): 'Meent niet, dat Ik gekomen ben om vrede te brengen op aarde; Ik ben niet gekomen om vrede te brengen, maar het zwaard.' En (Matteüs 10:38-39): 'Wie zijn kruis niet opneemt en achter Mij gaat, is Mij niet waardig. Wie zijn leven vindt, zal het verliezen, maar wie zijn leven verliest om Mijnentwil, zal het vinden.'